

1100 anys de l'acta de consagració de Sant Quirze d'Arbúcies

JOAN ILLA COLOMER – GEMMA FONT VALENTÍ

1100 years of the act of consecration of Sant Quirze d'Arbúcies

El 6 de febrer de 923 va tenir lloc la cerimònia de consagració de l'església parroquial d'Arbúcies. Enguany celebrem els 1100 anys d'aquest acte que ens ha arribat transcrit a través de 2 còpies autenticades per mà de notaris, on quedaren fossilitzats en escriptura els límits parroquials amb topònims de masos, vilars, esglésies, camins... que denoten la importància d'un poblament estable en aquest sector oriental del Montseny possiblement existent des de molt temps abans.

Paraules clau: Historia medieval, Arbúcies, toponímia, masos

On February 6, 923, the consecration ceremony of the church of Arbúcies took place. This year we celebrate the 1100th anniversary of this act, which transcription in 2 copies authenticated by notaries have been handed down to us, and where the parish boundaries became fossilized in writing with toponyms of farms, villages, churches, roads... that denote the importance of a stable settlement in this eastern sector of Montseny likely existing since a long time before.

Keywords: Medieval history, Arbúcies, toponymy, farmhouses

EL MARC POLÍTIC DELS SEGLES IX I X

Al llarg del segle VIII el territori de la vall d'Arbúcies va formar part successivament del regne visigòtic, del califat de Córdoba (715-785) i posteriorment del regne franc (comtat de Girona). A finals d'aquest tempestuós segle VIII, i després de les revoltes iemenites de Sulaiman el 776 i la promesa de submissió de la marca superior del musulmans a Carlemany el 778, la marca o frontera amb el califat es traslladà de l'Albera a la vall de la Tordera. No obstant, la revolta fracassà i entre 780 i 781 el poderós exèrcit de Abderraman aconseguí la submissió de la marca amb una forta repressió. La repressió comportà la fugida dels caps hispanogots cap a la Septimània on foren acollits per Carlemany, són els *hispanii* de les fonts franques, que a jutjar pels privilegis que aconseguïen de la cort franca havien de ser personatges prou importants.

En aquest context, en els darrers anys dels segle VIII el corredor de la Tordera suportà el pas continu d'exèrcits i ofensives militars entre els dos bàndols. Així, de nou l'any 793 l'emir Hisham llança un gran atac contra Girona amb maquinària de setge, que en fracassar continua en ràtzia fins Narbona.¹ Aquest atac i la posterior ràtzia d'un tal Joan contra el *pagus* de Barcelona al 795 sembla que esperona Carlemany per fer avançar la frontera. El 801 Carlemany conquereix Barcelona, moment en què la zona de frontera amb els àrabs es trasllada al Llobregat.

Així doncs a partir d'inicis del segle IX, la vall d'Arbúcies formarà part, ara ja definitivament, del comtat carolingi de Girona, creat per Carlemany. La vall es trobava ben resguardada per l'imponent vessant oriental del Montseny però alhora propera a la zona de *pseudofrontera* que resseguia el tram mig del riu Tordera, que jugà un paper prou important entre els anys 778 i 801, i encara al llarg de més 200 anys més, a causa del pas de tropes que realitzaren ràtzies cap a les ciutats de Barcelona i Girona que de segur afectaren el territori adjacent. Línia defensiva que jugarà també un paper important al llarg del segle IX i X com a rereguarda defensiva de Barcelona.²

En possible relació amb aquests fets, tenim el jaciment de Torre de la Mora (Sant Feliu de Buixalleu). Les excavacions arqueològiques portades a terme des del Museu Etnològic del Montseny la Gabella situen la construcció de la torre altmedieval a l'entorn del 890. Probablement relacionada amb el control i defensa dels camins i territori sud del comtat de Girona en temps de ràtzies contínues. La torre patí un incendi que la destruï completament.

1 BRAMON, D. (1998), *Nous textos d'historiadors musulmans referents a la Catalunya medieval*, p. 157.

2 MONREAL Y TEJADA, L. (1971), *La línea de castillos del Río Tordera*, p. 32-39.

L'anàlisi del carboni 14 de les restes de fustes cremades aporten una datació entre les darreries del segle IX i la primera meitat del segle X, coincidint amb aquests episodis bèl·lics.

En el marc d'aquest context polític dels segles IX i X, el territori de la vall d'Arbúcies estaria habitat i controlat per terratinents vinculats al poder carolingi. L'oligarquia terratinent donaria protecció a "repobladors" gots i hispanii que s'hi establiren, com és l'exemple dels *cerdans* que s'esmenten en el precepte del 878 i que possiblement donaren nom propi al lloc dit Cerdans (*cerdanus*) al capdamunt de la vall de la riera d'Arbúcies.

Les fonts documentals del segle IX, bàsicament els preceptes carolingis i donacions privades a monestirs i esglésies, ens informen que el sector oriental del Montseny era en gran part de domini reial (terres del fisc), i que fou utilitzada pels monarques francs en el seu propòsit d'organitzar i controlar el territori a través dels seus delegats, ja fossin eclesiàstics (bisbes) o polític-militars (comtes).

Així, a partir de la segona meitat del segle IX, trobem les primeres notícies documentals sobre topònims de la vall d'Arbúcies. En un precepte atorgat per Carles el Calb al comte Sunyer II d'Empúries l'any 862 li cedeix uns béns de propietat reial en el *pagus* de Barcelona i a la muntanya del Montseny, on s'esmenta com a límit de la donació *el rio Arbuties*.

Un xic més endavant, al 878 un gran alou format per la vall de la Tordera, propietat del revoltat comte Humfrid de Gòtia fou donat pel rei Lluís al comte Sunyer i al bisbe de Barcelona Frodoí. Aquest precepte és interessant en quan es documenta la concessió dels drets reials sobre una àmplia propietat que inclou els llocs de Riells i les viles de Breda i Campins, des del cim del Montseny i Cerdans fins al riu Tordera, en la que hi havia cases, horts, *casteiris* i villarets que es trobaven al peu del Montseny fins al camí de Girona i Barcelona, on podem intuir de forma indirecte el territori d'Arbúcies com a límit nord oriental del territori del bisbat – comtat barceloní. Les terres aportades pel rei limiten doncs amb l'alou d'un personatge anomenat Baró (Baió), junt a Riells i Breda.³ Cal recordar que el que es dona en aquests documents reials no són propietats de terres sinó els drets fiscals públics de tots els béns productius inclosos en les delimitacions.⁴ En anys successius els documents esmenten el límit d'Arbúcies (886 i 899) o *confines Arbutie, fines Arbuties (978) i finibus Arbutie (1038)*.⁵

3 PARDO I SABARTÉS, M. (1994), *Mensa episcopal de Barcelona (878-1299)*, p. 27-29.

4 MUNDÓ, A. M. (2013), *Baió i Catalunya carolíngia*, p. 71.

5 D'ABADAL, R. (1926-1952), *Catalunya Carolíngia II*, 1ª part, p. 355-358.

Des de l'any 894 el comtat de Girona passà a dependre del comte de Barcelona. Guifré el Pilós, amb la independència dels comtats de l'autoritat franca, convertint el territori de Girona en la frontera nord del domini comtal del casal de Barcelona, canviant d'aquesta manera l'estratègia geopolítica precedent.

Aquesta banda limítrofa entre el comtat i bisbat d'Osona i el comtat i bisbat de Girona que comprèn les valls d'Arbúcies, muntanyes d'Osona (Sant Hilari, Osor, Vallors) i la vall de Santa Coloma de Farners, probablement com a indrets de refugi a redós del Montseny i les Guillerries, foren en principi més habitades que la mateixa plana central del comtat.⁶ Els topònims presents en els documents carolingis del segle X mostren nombrosos noms de lloc que han perdurat al llarg de més de 1.130 anys⁷ amb una estructura de poblament estable que permet resseguir les compravendes de terres, molins, castanyedes... entre els petits propietaris i les grans famílies terratinents vinculades a l'oligarquia comtal.⁸ Possiblement els límits de les jurisdiccions comtals arrencaven de l'època antiga i van perdurar fins als segles carolingis sense grans canvis.

Vall d'Arbúcies i la vessant oriental del Montseny. (Foto Marta Rubio, 2017).

- 6 BOLÒS, J. – HURTADO, V. (2000), *Atles dels comtats carolingis*.
- 7 BOLÓS, J. (2000), *La Selva i el comtat de Girona abans de l'any 1000*.
- 8 Pladevall, A. (1993), *El poblament i la propietat de la terra als antics termes de Sant Hilari Sacalm i de la vall d'Osor*, p. 63

LA VALL D'ARBÚCIES AL SEGLE X

De nou, un document interessant de l'any 900 esmenta per primera vegada el terme “vall” per identificar el territori d'Arbúcies, situada en el *pagus* de Girona, en l'apèndix de *Palacio Felmiro conna, qui fuit*.⁹ Malgrat que no es documenta encara en aquest tombant del segle IX-X cap sistema organitzatiu com castells ni parròquia, aquest topònim *Palau* sembla que seria un indicador d'organització administrativa i legal antiga, relacionada amb una unitat de domini en mans de l'autoritat pública. El mateix significat del mot ens parla de la possible existència d'un edifici de caràcter senyorial des d'on s'exercia i organitzava el sistema públic de l'administració carolíngia (segles VIII i IX).

Aquest casal anomenat *Palau*, junt amb altres propietats, sembla ser que posteriorment passà per donació a la Seu Episcopal de Vic. En una de les concessions de l'any 1247, feta pel paborde de Gener a Pere de Riudeboix i a la seva família, s'esmenta el lloc de Palau d'Arbúcies. Durant uns segles rebé el nom de mas Gener (nom que prové de la denominació de la pabordia). Però la família Roquer recuperà el nom de Palau, on construí la seva casa (avui desapareguda).

En aquest document de l'any 900 apareixen els primers topònims i personatge de la vall, per exemple en l'escriptura de venda feta pels esposos Got i Especiosa d' un quart d'una vinya que els compradors havien plantat i edificat, és a dir que s'havien repartit a través del sistema de la *complanatio*¹⁰ (usual a l'època) a la vall d'Arbúcies en el terme de Palau Felmir (difunt). Aquesta vinya afronta amb quatre vinyes més de quatre propietaris diferents (Sesolfo, Daniel, Taurello, QiniBERTI), el que ens mostra una propietat aloera prou extensa i uns pagesos amb capacitat de comprar i vendre.

Pocs anys després, un extraordinari document ens permet conèixer l'organització i establiment poblacional a la vall d'Arbúcies, es tracta de l'acta de consagració de l'església parroquial de Sant Quirze d'Arbúcies.

El patró de la nova església, Sant Quirze, junt amb la seva mare Santa Julita, eren originaris de Kònia, de l'antiga Anatòlia, avui Turquia, i moriren màrtirs a la persecució de Dioclecià, l'any 304, a Tars de Cilícia, la població natal de Sant Pau, actualment dins Turquia. El culte als sants màrtirs arribà a la península Ibèrica, en temps de la reconquesta carolíngia i especialment a Catalunya hi trobem una trentena d'esglésies dedicades al

9 JUNYENT, E. (1980), *Diplomatari de la Catedral de Vic, segle IX-X*, doc. 30.

10 Un propietari que no vol o pot posar en conreu un terreny li dona a un pagès per que ho faci, es posa en conreu un temps establert –sovint 5 a 8 anys– i en acabat es reparteix la terra –sovint meitat i meitat–.

sant i han donat nom a poblacions com Sant Quirze de Besora, Sant Quirze del Vallès i Sant Quirze Safaja. Dins el bisbat de Girona, Sant Quirze és titular del monestir de Colera i de les primitives esglésies de Lloret de Mar i de les parròquies d'Arbúcies i de Campllong i dels temples d'Olmells (Llers), Merlant (Porqueres) i Calella. Són venerats com a sants en tota la cristiandat, com a protectors dels pobres i els infants. La seva festivitat es celebra el 16 de juny.

La consagració d'aquest temple es va fer el dia 6 de febrer de l'any 923. El bisbe Guiu de Girona presidí l'acte de consagració de la nova església en una cerimònia solemne junt amb el prevere Artemi. Segons el relat, un personatge de nom Gairibert acabava de construir el temple per voluntat pròpia i a càrrec econòmic seu. Per tal de dotar aquest temple Gairibert li donà un important alou que havia rebut en herència del seu pare, anomenat Baró (possiblement es tracta del mateix personatge del document reial del 878).

L'acta de consagració també esmenta donatius de Gairibert i del prevere Artemi, com llibres de culte: dos missals, dos antifoners i un col·lectaria, i objectes d'ús pel culte com: una casulla, un pal·li, dos calzes amb patena, quatre campanes i un encenser. La generositat de Gairibert va més enllà, dotà a la nova església amb cases i terres que li pertanyien. Això seria una casa amb corts i un predi situat junt a l'església, que afrontava a orient amb terres d'en *Belasco* i d'en *Durabile*, a migdia amb el torrent (del Vern, avui dit dels Capellans), a ponent amb terres dels hereus de la família donant mitjançant un camí, i a cers amb la via o camí de Vic (actualment carrer major) la riera d'Arbúcies. En un altre lloc donà un camp situat "*ad ipsos Forcios*" o les Forces, en el qual termenejava a orient, migdia i occident amb terres de *Ermeries* i a cers amb l'estrada pública, actualment el carrer del Castell. I finalment, una vinya de 5 mujades de cabuda, que afronta a orient amb la vinya d'en *Durabile*, a migdia amb la vinya d'en *Desiderio* a occident i a cers amb la vinya d'en *Felarii*. Tot sembla indicar que en aquest moment l'espai rural a l'entorn a l'església de Sant Quirze ja estava perfectament delimitat amb cases, camps, vinyes...

La casa donada per Gairibert esdevindrà l'antiga rectoria (situada en el desaparegut carrer Estret) i podria correspondre a l'anomenat mas Vern que apareix en documents posteriors, doncs a redós de la casa hi havia l'era des Vern, el camí des Vern i el torrent des Vern.

El bisbe, per la seva part, assignà pel sosteniment de la nova parròquia els delmes i en fixà els límits de la seva extensió, que abastava pràcticament tota la vall natural de la riera d'Arbúcies. L'escriptura detalla molt bé el perímetre o rodalia de la parròquia, que es correspon perfectament amb

la part alta de la vall natural de la riera d'Arbúcies, hereva probablement d'una demarcació o territori administratiu més antic. En aquesta rodalia s'esmenta primerament la vila *Lordaresa* (Lliors), actualment la casa del Crous, amb els seus termes i l'església de Santa Maria, fins el Puig Aguilar i des d'aquí fins a coll de Bordoriol, on es troba el camí públic que va a Sant Marçal (fins aquí els límits de la parròquia són amb el bisbat de Vic, per seguir ara amb els de Barcelona).

Segueix pel camí a coll sa Farrera i al vilar de la Nespla, amb els seus termes i adjacències; el Graners i Vilanova amb el seus termes fins al puig Camidelles i fins el *coll Loter* (coll de Te) i el *Gausac* (Guacs) amb els seus termes, fins a la mateixa vora de la meitat del puig Massanes (avui Montfort); seguint per les Falgueres i la casa de Sant Climent amb els seus termes i adjacents, amb els masos de Montsoriu i totes les seves tinences. Fins aquest punt es correspon amb els límits dels bisbats i els turons del Montseny, i a partir d'aquest punt el límit de la rodalia es confronta amb els límits parroquials dins el mateix bisbat de Girona, així trobem la meitat de l'extensió de Montsoriu i els masos *Juniari* (Juià) amb totes les seves pertinences i la casa de Sant Iscle amb les seves pertinences fins al molí Ferriol, el vilar anomenat Vaca Morta amb els seus termes fins al Puig *Dodoni* (més endavant puig Honorat i avui Puig d'Ull) i la meitat del camp de Sant Segimon i masos de *Poses* (de Pous) amb els seus límits, i el mas de Mollfulleda amb els seus termes, el vilar Bodaixó amb els seus termes fins al coll de Rourell. I a partir d'aquí torna altra volta a certificar els límits amb el bisbat de Vic i les parròquies veïnes, hi trobem el vilar anomenat *Tres Miseros* i el vilar dit Romegós i el vilar Belletes amb els seus termes i el vilar Falgueres amb els seus límits i termes fins al puig de Pla Vell i el vilar anomenat Casaleda amb els seus termes i la casa de Sant Pere amb els seus termes fins a la mateixa Serra que és sobre el mas de Parés, i passant el mateix terme amb la casa de Sant Nazari fins al puig de sobre el camp d'Ulf (Pla d'Úfol).

L'escriptura també detalla l'existència de set edificis de culte: Santa Maria de Lliors, Sant Marçal, Sant Climent, Sant Iscle, Sant Segimon, Sant Pere i Sant Nasari, totes quedaran dins la demarcació de la nova parròquia, en qualitat de sufragànies, excepte Sant Marçal (que més endavant passà a ser cenobi) i Sant Segimon, que pertany a la parròquia de Sant Feliu de Buixalleu. Sant Quirze es convertí en el nucli de la parròquia que absorbiria les altres esglésioles de la vall i esdevindrà així el pal de paller de l'incipient nucli urbà o cellera d'Arbúcies.

El perímetre marcat en la rodalia de la dotació de Sant Quirze ressegueix uns límits geogràfics físics: muntanyes, plans naturals i riera; elements orogràfics ben reconeguts per la gent del territori, i possiblement també

pels representants legals. Tot plegat, ens perfila una vall ben estructurada amb pervivència de població fixa establerta en cotes de mitja muntanya, aprofitant els planells naturals de turons i zones de fàcil conreu agrícola de les petites valls al·luvials.

Els límits de la rodalia del 923 s'han mantingut fins als nostres dies amb molt poques variacions, llevat alguns d'ells sorgits per diverses disputes i enfrontaments entre diferents rectors d'Arbúcies i de les parròquies veïnes sobretot per qüestions de delmes. En aquests casos de confrontaments, el rector de la parròquia d'Arbúcies en la seva defensa sempre mostrava la seva rodalia, que segons una nota de Mn. Antoni Puig, ecònom regent de la parròquia entre 1807 i 1814, la rodalia era una espècie de mapa o croquis del territori parroquial, tenia una mida d'uns quatre o cinc pams en quadre, que amb la major claredat i evidència, marcava els límits i confins d'aquesta parròquia amb les veïnes. Aquest valuós document es va perdre en la guerra del francès.

En les signatures de l'acta hi consten: Guiu bisbe de Girona, *Usila* prevere, *Guadamirus* levita, *Guistimirus* prevere, *Birasa* prevere, *Guillisclus* arxiprevere i *Artemi* prevere. En aquesta època, al bisbat de Girona, la majoria de les parròquies tenien dos preveres, dits domers, que s'anaven alternant el càrrec per setmanes. Semblen ser els dos encarregats de la nova parròquia el prevere Usila que ja es esmentat l'any 900 i el prevere Artemi, que és el que també fa diverses donacions a l'esmentada església i redactor de l'acta. Podria ser que dels altres preveres signats hi hagués un responsable de la diòcesis de Vic i un altre de la de Barcelona, per acordar els trams limítrofes de la rodalia. Les parròquies veïnes d'Arbúcies amb el bisbat de Vic són: Viladrau, Cerdans, Sant Hilari Sacalm i Joanet; i del bisbat de Barcelona: Riells del Montseny fins l'any 1957 que passà a Girona, Fogars de Montclús i Montseny.

Els encarregats de la parròquia havien d'oferir al bisbe, en ocasió del sínodo, que se celebrava un cop o dos l'any, el sinodàtic, una retribució introduïda per Carles el Calb, el 844, consistent en una mesura de blat, una d'ordi, una de vi i un garrí que valgués sis diners.

L'ORGANITZACIÓ TERRITORIAL I LA PARROQUIALITZACIÓ DE LA VALL D'ARBÚCIES

En general, en els comtats catalans s'imposen les tendències eclesiàstiques procedents del regne de França des del segle X. En aquest període la restauració eclesiàstica que comportà la conquesta franca ja s'havia consolidat i donat lloc a una xarxa parroquial organitzada en bisbats. En aquest moment, en ple segle X, l'organització religiosa i la política anaven

unides de tal forma que resulta pràcticament indestriable l'una de l'altra en termes territorials.¹¹

És ben plausible que abans de l'època carolíngia, i que va persistir al llarg d'aquest període, hi havia almenys dos nivells pel que fa a l'organització territorial; un terme ampli (que correspondria a la vall natural o territori: *valle*, *pagi*) on s'exercia la jurisdicció des dels *Palatia*, i diversos llocs de poblament que rebien el nom de *lloc*, de *villa* o de *vilar*.¹² De fet, alguns dels topònims apareguts en l'acta de consagració de Sant Quirze del 923 semblen tenir una arrel d'origen germànic (Loter, Felmir, Ulf, Dodó...).¹³ Es tractarien de comunitats vilatanes que probablement marcarien una continuïtat amb el món tardoantic, com també ho demostraria la pervivència d'advocacions antigues (Sant Nasari, Santa Maria, Sant Pere, Sant Quirze, Sant Iscle...), la qual cosa posa de manifest una estabilitat poblacional d'ençà del 900, com a mínim.

No ens hauria d'estranyar doncs l'existència en aquest període (segles VIII-X) de petites esglésies o llocs de culte al servei de la població establerta. La majoria d'aquestes esglésies rurals es trobaven situades en planells elevats i fàcilment defensables (Sant Pere Desplà, Santa Maria de Lliors, Sant Climent...). Dins d'aquest conjunt destacà ràpidament l'església de Sant Quirze, situada en un avantatjós emplaçament al capdamunt d'un meandre alçat damunt la riera, just al centre de la vall.

L'antiga jurisdicció fiscal d'època visigòtica (o anterior) es degué mantenir a la vall d'Arbúcies en l'etapa carolíngia, al damunt de la qual s'implementà a partir del segle IX la nova organització parroquial. Un bon exemple de la implantació d'aquest nou sistema d'organització social és l'Acta de Consagració de l'església parroquial de Sant Quirze d'Arbúcies, redactada l'any 923,¹⁴ on ja hem vist topònims referents a masos, vilars i esglésies situats en el perímetre de la parròquia d'Arbúcies.

La consagració del 923 determina l'àrea d'influència de l'església parroquial, d'acord amb les unitats d'hàbitat que li eren vinculades. En la definició dels termes fixos van influir dos factors; el primer va ser la introducció del delme (desena part dels fruits de la terra), realitzada en el context d'una preocupació dels potentats i dels bisbes carolingis, per dotar les esglésies rurals d'un patrimoni mínim. La creació de la parròquia

11 Els noms d'Arbúcies i Joanet tornen a aparèixer en les limitacions del bisbat de Vic (978) "*ad terminos qui est inter Iohannettu et ipsa Elizeta, et pervenit in fines de Arbuties*". Cerdans i Joanet formaran part del comtat i bisbat d'Osona, mentre que Arbúcies ho serà de Girona.

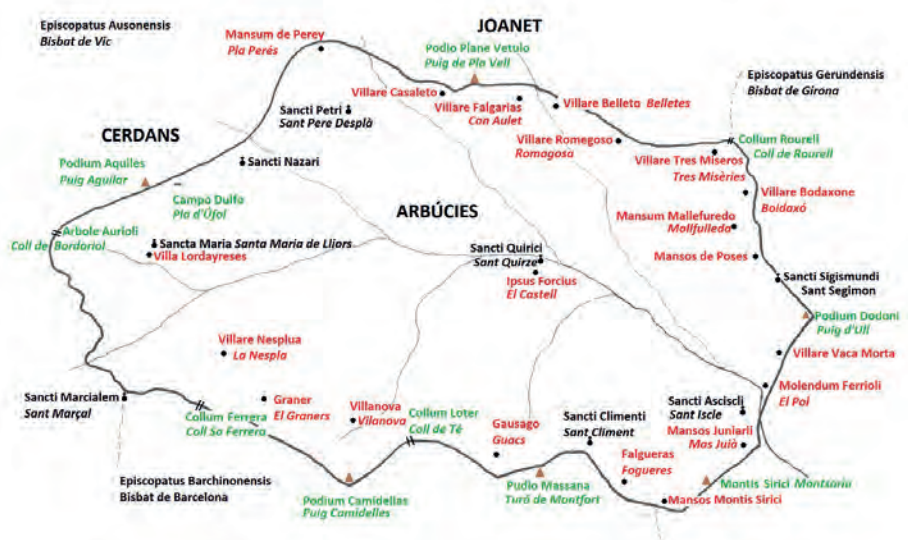
12 BOLÒS, J. (1999), «El poblament rural i urbà. Un país de frontera», p. 388

13 BOLÒS, J. – HURTADO, V. (2000), *Aties del comtat de Girona (785-993)*, p. 37

14 MARQUÈS, J. M. (1994), *Arbúcies cristiana*.

responia, en aquest sentit, a la necessitat de definir el terme d'on una església podria recaptar el delme.

El segon factor era de tipus cultural, en el marc d'una litúrgia ritual i clerical, es van anar desenvolupant vincles cada cop més estrets entre l'església i els fidels d'un territori determinat. L'assistència a la missa dominical es va convertir en obligatòria i la sepultura es realitzava en el cementiri annex. A més, s'imposà la norma que la sepultura s'havia de fer en el cementiri de l'església a la qual es pagava el delme. La institució parroquial resultava, en aquest sentit, d'una necessitat de garantir la realització de les diferents funcions de culte d'una església (missa, sagraments, sepultura...) per tant, el delme era un impost públic a canvi d'uns serveis d'església.

Mapa de la rodalia de la parròquia d'Arbúcies, croquis dibuixat al 2023 amb toponímia del 923.
Autors Joan Illa i Jordi Pujadas.

La presència de formes de poblament estable, i amb topònims que han perdurat fins a l'actualitat, ens permet parlar de l'existència al segle X d'un territori ben delimitat legalment i estructurat sota la incipient organització parroquial, així com l'ocupació de les terres en base a sistemes productius basats en el *mas* com a unitat de producció i d'organització de la societat (masos de Montsoriu, mas Julià, masos de Les Poses...). De la mateixa manera, podem observar la pervivència dels *vilars* i de llocs de culte amb advocacions antigues com a exemples de nuclis de població que ens evoquen ocupacions d'època tardoantiga o amb aportacions demogràfiques d'*hispanii* al segle IX. Per altra banda, també esmenta

l'existència de mecanismes per a la conversió de la producció agrària en producció alimentària, són els molins hidràulics com el molí Ferriol (avui Puig del Molí d'en Pol).

La consagració de la parròquia del 923 atorga a la vall d'Arbúcies un estadi de legalització del terme i el seu poblament. L'antiga organització social de la vall esdevingué un fet reconegut públicament dins el nou marc legal emmarcat en la parroquialització.

PERSONATGES NOTABLES DE LA VALL AL SEGLE X

Un dels personatges més notables de la vall en aquest tombant del segle IX-X devia ser Gairibert, fill d'un prohóm dit, precisament, Baró qui ja posseïa l'alou d'Arbúcies en el darrer quart del segle IX. Gairibert fou l'encarregat de fer construir la primitiva església de Sant Quirze d'Arbúcies en l'any 923, i aportà algunes dotacions de terres i una casa a la nova església, configurant així el nucli originari de la futura cellera o vila d'Arbúcies.

Del nostre personatge només en sabem el nom i que era fill d'un personatge anomenat Baró o Baió. En aquesta època només hi consten el prenom, no és fins al segle XII quan s'hi afegeixen els cognoms, que van donar el nom de la casa que vivien. Del nom de la seva casa donada tampoc no en sabem res. Però, a partir de documentació patrimonial més tardana sembla ser que podria correspondre al mas Refart, que es trobava on avui hi ha la casa coneguda per can Lleonart.

Pràcticament coetani a Gairibert trobem un altre personatge vinculat a la vall d'Arbúcies: *Moció* l'any 986. Moció, fill de Fruïà, esmenta en el seu testament els fets ocorreguts a Barcelona arran de l'atac d'Al-Mansur el 985, on esdevingué captiu a Córdoba. Després d'aconseguir la seva llibertat (previ pagament d'un rescat?) en arribar a Saragossa emmalaltí i va fer testament abans de morir. De la gran diversitat de béns i possessions que s'esmenten en el codicil, la major part dels seus llegats són destinats a diverses esglésies, entre elles la de Sant Just Desvern a qui concedeix precisament un alou de la marca d'Arbúcies:

... Et ad domum Sancti Justi que est in Berce ipso suo campo in torrente malo [...] ipso suo alauda de ipsa marca et de Arbutias cartam exinde fecissent ad uxori sue in tali uidelicet ratione ut tenuisset et possedisset omnibus diebus vite sue sine blandimentum et post obitum suum remanisset ad filios et filias quid esent et illes...

És a dir, que dona al convent de Sant Just, que és al Verç, el seu camp del Mal Torrent i el seu alou de la Marca i d'Arbúcies, sempre que s'estableixi

documentalment l'usdefruit vitalici per a la seva esposa, i, a la seva mort, per als fills i filles que tingués.¹⁵

Un altre personatge vinculat a la vall d'Arbúcies, en aquest cas de segona meitat del X, és Ingilrada, dona noble, el 971 vídua de Borrell (possiblement un fidel de Guifré el Pilós) que en el seu testament deixa un alou a la seva filla Aio que té a la vall d'Arbúcies i que li pervingué dels seus pares. Sabem dels germans d'Aio, Fruia que rebé de son pare els béns i símbols del cavaller: elm, espasa i ausberg, i Borrell, segurament, bisbe de Vic.

LA INCIPIENT SAGRERA DE SANT QUIRZE D'ARBÚCIES DELS SEGLES XI-XII

A Arbúcies el centre de la parròquia de Sant Quirze es trobava format per uns pocs masos situats prop de l'edifici parroquial, juntament amb la rectoria vella, propietat ja del rector d'ençà del 923.

Dins aquest context, a partir dels anys 30 del segle XI, i coincidint amb el moment en què la violència feudal es fa més evident, s'observa l'aplicació de la Pau de Déu, on s'afegeix a la Treva setmanal, que amplia la immunitat de l'església. A Catalunya es recupera la normativa hispànica que definia espais d'asil eclesiàstic, que més endavant donarà lloc a l'espai sagrat de 30 passes, que quedà sacralitzat amb creus situades a l'entorn de l'església parroquial.¹⁶ En el context de la revolta feudal hi hagué un important procés de concentració de poblament a redós de l'espai d'immunitat de l'església parroquial, edificant *cellaria* o sagrers. En la sagrera contigua al cementiri s'hi edificaria sota la protecció eclesiàstica i l'amenaça d'excomunió contra qui envaís i profanés l'espai sagrat.

En el cas d'Arbúcies, el rector a més de ser el governador en propietat de la parròquia per designació del bisbat, era el propietari de l'alou contigu a l'església parroquial i per aquest motiu exercia de senyoria jurisdiccional dins seu. El rector feia establiments i administrava els béns de l'alou convertit en sagrera, i esdevindrà el senyor feudal directe d'aquestes terres que donaran lloc a la futura cellera d'Arbúcies.

15 TORRA, C. – OCHOA, J. (2002), *El llegat del prevere Joan. Noves aportacions sobre els orígens documentals de Sant Just Desvern*, p. 5-49

16 MARTÍ, R. (1988), "L'ensagrerament: l'adveniment de les sagreres feudals", p. 158

Plaça de la vila d'Arbúcies. (Foto S. Carreras. AHMA, cap a 1930).

Malgrat que la rectoria fou capaç de mantenir la propietat íntegra de l'alou de les terres situades prop de l'església, no tingué la mateixa sort amb la resta de dotacions establertes al 923. Així per exemple, la donació originària del delme total del territori de la parròquia experimentà certes retallades, fruit de les tensions / apropiacions de les senyories feudals. D'aquesta manera, el delme atorgat al rector al segle X, es veié reduït a només una tercera part en favor de la rectoria. El bisbe de Girona reclamà la segona tercera part del delme que al segle XIV passà als Montsoriu (més endavant cognominats Blanes) i, finalment, la darrera tercera part l'obtingueren els Vescomtes de Cabrera qui al seu torn ho traspassaren als Dosrius-Cartellà.

BIBLIOGRAFIA

- D'ABADAL, R. (1926-1952), *Catalunya Carolíngia: els diplomes carolingis*, Barcelona: IEC.
- BOLÒS, J. (1999), "El poblament rural i urbà. Un país de frontera", Del Romà al Romànic. Història, Art, Cultura de la Tarraconense Mediterrània entre el segle IV i X, Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- , (2002): "La Selva i el comtat de Girona abans de l'any 1000", a *Quaderns de la Selva* 14, Santa Coloma de Farners: Centre d'Estudis Selvatans.
- BOLÒS, J. – HURTADO, V. (2000), *Aties del comtat de Girona (785-993)*, Barcelona: Dalmau, p. 37.

- BRAMON, D. (1998), *Nous textos d'historiadors musulmans referents a la Catalunya medieval*, Tesis doctoral dirigida pel Dr. Manuel Riu i Riu, Barcelona: Universitat de Barcelona.
- FONT, G. – ILLA, J. (2011), "La cellera d'Arbúcies entre els segles X i XIV. Formació, evolució i creixement de l'espai urbà de la vila en època medieval", en *II Seminari d'Estudis Medievals d'Hostalric. Ciutats, viles, sagreres. Els nuclis urbans a la Baixa Edat Mitjana (s. XIII-XIV)*, Hostalric: Ajuntament d'Hostalric.
- ILLA, J. (1995), "El procés de formació d'una vila: Arbúcies", *Aixa 7. Revista anual del Museu Etnològic del Montseny, la Gabella*, Arbúcies: Museu Etnològic del Montseny.
- , (2001), "Consueta de la parròquia de Sant Quirze i Santa Julita d'Arbúcies i les sufragànies de Santa Maria de Lliors i Sant Pere Desplà", *Monografies del Montseny*, 16. Viladrau: Amics del Montseny.
- , (2003), *Arbúcies. Del feudalisme a l'edat moderna* (Montsolí 4), Arbúcies: Museu Etnològic del Montseny, Llibres del Segle.
- , (2010), "Els límits de la diòcesi de Girona en el Montseny i les Guílleries", *Monografies del Montseny*, 25, Viladrau: Amics del Montseny.
- JUNYENT, E. (1980), *Diplomatari de la Catedral de Vic, segles IX-X*, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs.
- LLORENS, J. M. (1995), "Arbúcies a l'alta edat mitjana: una aproximació", a *Aixa 7. Revista anual del Museu Etnològic del Montseny, la Gabella*, Arbúcies: Museu Etnològic del Montseny.
- MARQUÈS, J. M. (1994), *Arbúcies cristiana*, Girona: L'Eix Editorial.
- MARTÍ, R. (1988), "L'ensagrerament: l'adveniment de les sagreres feudals", *Faventia*, vol. 10, 1-2, pp. 153-182.
- MONREAL Y TEJADA, L. (1971), "La línea de castillos del Río Tordera", *Castillos de España*, segunda época 4, núm. 71, pp. 32-39.
- MUNDÓ, A. M. (2013), "Baió i Catalunya carolíngia", *Terme, revista d'història* 28, pp. 27-74; [en línia], < <https://raco.cat/index.php/Terme/article/view/273585/376990>>, [Consulta: gener 2023].
- PARDO I SABARTÉS, M. (1994), *Mensa episcopal de Barcelona (878-1299)*, Barcelona: Fundació Noguera.
- PLADEVALL, A. (1993), El poblament i la propietat de la terra als antics termes de Sant Hilari Sacalm i de la vall d'Osor (s. X), *Quaderns de la Selva*, 6, Santa Coloma de Farners: Centre Estudis Selvatans, pp. 49-78.
- TORRA, C. – OCHOA, J. (2002), «El llegat del prevere Joan. Noves aportacions sobre els orígens documentals de Sant Just Desvern», en *Miscel·lània d'Estudis Santjustencs XI*, Centre d'Estudis Santjustencs: Sant Just Desvern.